

ПРООТКРИВАНЕ НА ПАИСИЙ

ПАИСИЙ И СЪВРЕМЕНИЕ: ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И КВАТУРНИТЕ СПОМЕНИ

СБОРНИК ДОКЛАДИ

ПОИСИЕ

ДОКЛАДИ

ПРЕОТКРИВАНЕ НА ПАИСИЙ

**ПАМЕТ И СЪВРЕМИЕ:
ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И КУЛТУРНИТЕ СПОМЕНИ**

**Сборник с научни доклади и студентски разработки,
посветени на възрожденеца и духовника Паисий Хилендарски**

REDISCOVERING PAISIY

**MEMORY AND MODERNITY:
PAISIY HILENDARSKI AND CULTURAL MEMORIES**

**Proceedings of Scientific Papers and Students' Works Dedicated
to the Revival Figure and Clergyman Paisiy Hilendarski**

ЗА БУКВИТЕ
ОПИСМЕНЕХЪ

Сборникът е реализиран в рамките на проект „Памет и съвремие: Паисий Хилендарски и културни спомени“ по Договор № НИП-2022-05/ 18.04.2022 г. по Наредбата за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

© д-р Антоний Станимиров, д-р Арсени Колев, д-р Надежда Томова, съставители, 2022

© проф. д-р Боряна Бужашка, научен рецензент, 2022

© д-р Христо Христов, графичен дизайн на корицата, 2022

© Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2022

ISBN 978-619-185-576-6

СЪДЪРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ I: НАУЧНИ РАЗРАБОТКИ

ЗА РОДСТВОТА И РАЗЛИЧИЯТА.....	11
<i>Ваня Добрева</i>	
СЕКУЛАРИЗАЦИЯ И ДЕСАКРАЛИЗАЦИЯ НА ГРАДСКАТА СРЕДА ОТ АТЕИСТИЧНИЯ РЕЖИМ В БЪЛГАРИЯ (60–70-ТЕ ГОДИНИ НА XX В.): ЮБИЛЕИ И ПАМЕТНИЦИ	21
<i>Жоржета Назърска</i>	
Е-БИБЛИОТЕКА ПАИСИАДА – СЪВРЕМЕННИЦИ НА ПАИСИЙ И ОТЕЦ ПАИСИЙ – СЪВРЕМЕННИК НА XXI В. (ЕЗИКОВИ, ИСТОРИОГРАФСКИ И БИБЛИОГРАФСКИ ИЗМЕРЕНИЯ).....	36
<i>Александра Куманова, Николай Василев, Десислава Костадинова</i>	
СВ. ПРЕПОДОБНИ ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ В КУЛТУРНАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ПАМЕТ НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД.....	48
<i>Венцислав Велев</i>	
СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНАТА ПАМЕТ ЗА ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ СРЕД НЕСПЕЦИАЛИЗИРАНА ПУБЛИКА	60
<i>Тина Петрова, Нина Дебрюне</i>	
ИСТОРИЧЕСКА АГИОГРАФИЯ И СЪВРЕМЕННА ПОЧИТ КЪМ ПРЕПОДОБНИЯ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ	87
<i>Светла Шапкалова</i>	
СПОМЕНИ ЗА ПОСТРОЯВАНЕТО И ОСВЕЩАВАНЕТО НА ПЪРВИЯ БЪЛГАРСКИ ХРАМ „СВЕТИ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“	98
<i>Ставрофорен свещеноиконом Йордан Карагеоргиев</i>	

СЕКЦИЯ II: СТУДЕНТСКИ РАЗРАБОТКИ

КРАТЪК ОЧЕРК ВЪРХУ ДОСТЪПА ДО „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ НА ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ ВЪВ ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНАТА СРЕДА.....	112
<i>Даринка Апостолова</i>	
60 ГОДИНИ ОТ КАНОНИЗАЦИЯТА НА ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ.....	121
<i>Ивана Николова</i>	
РАЗБИРАНЕТО ЗА СМИСЪЛА НА ИСТОРИЯТА СПОРЕД „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ И НОВИТЕ ЗАДАЧИ НА ЕПОХАТА	132
<i>Христиана Донова-Начева</i>	

ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ И „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ – ЗОВ ЗА НАЦИОНАЛНО ОСЪЗНАВАНЕ	137
<i>Анита Йонова</i>	
ДЕЛОТО НА СВЕТИТЕ БРАТЯ КИРИЛ И МЕТОДИЙ СПОРЕД „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ НА ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И „ЦАРСТВОТО НА СЛАВЯНИТЕ“ ОТ МАВРО ОРБИНИ.....	144
<i>Мариана Чолакова</i>	
ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ И „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“ – СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ	150
<i>Виктория Шуманова</i>	
БЕЛЕЖКИ НА РЕЦЕНЗЕНТА	156
<i>Боряна Бужашика</i>	
РАИСИАДА СВЕТИ ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ: БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА УНИБИТ И ЛИТЕРАТУРА ЗА ТЕЗИ ПУБЛИКАЦИИ – БИБЛИОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ, ОТЗИВИ, РЕЦЕНЗИИ (ПО БАЗАТА ОТ ДАННИ НА СТУДЕНТСКОТО НАУЧНО ОБЩЕСТВО ПРИ УНИБИТ)	159
<i>Александра Куманова</i>	

CONTENTS

SECTION I: SCIENTIFIC WORKS

ON KINSHIPS AND DIFFERENCES.....	20
<i>Vania Dobрева</i>	
SECULARIZATION AND DESACRALIZATION OF URBAN PUBLIC SPACE BY THE BULGARIAN ATHEISTIC REGIME (1960S–1970S): JUBILEES AND MONUMENTS.....	35
<i>Georgeta Nazarska</i>	
E-LIBRARY PAISIADA – CONTEMPORARIES OF PAISIY AND FT. PAISIY – CONTEMPORARY OF XXI CENTURY (LINGUISTIC, HISTORIOGRAPHIC AND BIBLIOGRAPHIC DIMENSIONS).....	47
<i>Alexandra Kumanova, Nikolay Vasilev, Desislava Kostadinova</i>	
SAINT PAISIY HILENDARSKI IN THE CULTURAL AND INSTITUTIONAL MEMORY OF THE BULGARIAN PEOPLE	59
<i>Ventzislav Veleв</i>	
SOCIALIZATION OF THE CULTURAL MEMORY OF PAISIUS OF HILANDAR AND ‘SLAV-BULGARIAN HISTORY’ AMONG NON-SPECIALISED AUDIENCE	86
<i>Tina Petrova, Nina Debruyne</i>	
TITLE HISTORICAL HAGIOGRAPHY AND MODERN TRIBUTE TO THE VENERABLE PAISII HILENDARSKI.....	97
<i>Svetla Shapkalova</i>	
MEMORIES OF THE CONSTRUCTION AND CONSECRATION OF THE FIRST BULGARIAN TEMPLE ST. PAISII HILENDARSKI	111
<i>Yordan Karageorgiev</i>	

SECTION II: STUDENTS’ WORKS

A SHORT COMMENTARY ON THE ACCESS TO “THE SLAV- BULGARIAN HISTORY” BY PAISIUS OF HILENDAR IN THE HIGH-TECHNOLOGICAL ENVIRONMENT	120
<i>Darinka Apostolova</i>	
60 YEARS FROM CANONIZATION TO FATHER PAISII HILENDARSKI	131
<i>Ivana Nikolova</i>	
THE UNDERSTANDING OF THE MEANING OF HISTORY ACCORDING TO “SLAVIC-BULGARIAN HISTORY” AND THE NEW TASKS OF THE ERA	136
<i>Hristiana Donova-Nacheva</i>	

PAISII HILENDARSKI – FOUNDER OF THE BULGARIAN REVIVAL AND “SLAVIC BULGARIAN HISTORY” – A CALL FOR NATIONAL AWARENESS.....	143
<i>Anita Yonova</i>	
THE WORK OF THE SAINT BROTHERS CYRIL AND METHODIUS ACCORDING TO PAISIUS HILENDARSKI'S “SLAVIC HISTORY” AND “THE KINGDOM OF THE SLAVS” BY MAVRO ORBINI.....	149
<i>Mariana Cholakova</i>	
PAISIUS HILENDARSKI AND SLAVIC BULGARIAN HISTORY – A STRUCTURAL ANALYSIS.....	155
<i>Victoria Shumanova</i>	
REVIEWER NOTES.....	156
BIBLIOGRAPHIC LIST OF ULSIT PUBLICATIONS AND LITERATURE ON THESE PUBLICATIONS – BIBLIOGRAPHIC DATA, RESPONSES, REVIEWS (ON THE DATABASE OF STUDENTS' SCIENTIFIC SOCIETY AT ULSIT)	159
<i>Alexandra Kumanova</i>	

СВ. ПРЕПОДОБНИ ОТЕЦ ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ В КУЛТУРНАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ПАМЕТ НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД

Венцислав Велев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Оказването на почит спрямо паметта на хора, оставили трайна диря в историята и формирали част от народопсихологията ни, е традиционно. То притежава различни свои измерения – както от чисто религиозно, така и от светско начало. Често личността и делото на тези хора са обект на множество проучвания. Външният изказ на почитта намира своето изражение в организирането на поредица от конференции, симпозиуми, изложби, както и в направата на филми. Традиционно се явява и поставянето на паметници и паметни плочи. Също така наименоване на обществени пространства, институции и др. В контекста на това Паисий Хилендарски фокусира върху себе си вниманието на поколения българи. „История славяноболгарская“ поставя основата на българската историография, както и на цяло едно последващо направление в нея. Дейността му като таксидаот също допринася тя да бъде разпространена и да достигне до различни краища на българската земя. Всичко това дава основание в паметта на народа ни той да заема мястото на родоначалник на будителството. Също така той си остава една от най-светлите, а в същото време и енигматични личности от българската история. В настоящото изследване се проследяват отделни моменти, свързани с популяризирането на неговото дело и вписването му в културната и институционална памет на българския народ.

Ключови думи: Паисий Хилендарски, културна памет, топос, институционална памет

Въведение

Традиция е поколенията да почитат паметта на своите предци. Част от външните изкази на това е написването на произведения, направата на изследвания, поставянето на паметни знаци, както и наименоването на отделни институции и обекти от различно естество. В контекста на това неписано правило интерес представлява вниманието, оказано през годините спрямо св. о. Паисий Хилендарски. Предаването на спомена и познанието за него също се явява част от споделянето на традицията за почитане на тези, на които народът ни дължи своето съществуване и развитие. По този начин се отдава не само почит, но се запазва и националната идентичност – културна и историческа, която

всяко поколение възприема, дообогатява и предава на следващото го. Съобразно всичко това българският народ пази в своята памет спомена за отделни личности.

Въпросът за това как присъства в представите на българина споменът за делото на Паисий Хилендарски не е от днес. Той е поставен още от първите проучватели на епохата на Българското възраждане. Постепенно в публичното пространство се налагат различни мнения, някои от които са производни на моментна конюнктура. Забелязва се и лека склонност към идеализиране, което е присъщо, когато става въпрос за личности от подобен ранг. Значимостта на стореното обаче е безспорна и именно с това отец Паисий остава една от най-ярките фигури в българската история.

Изложение

Личността на отец Паисий Хилендарски основно се свързва с написаната от него в периода 1760–1762 г. и впоследствие разпространена „История славяноболгарская“ (История славѣноболгарская ꙗко на роде и ꙗко цареи и ꙗко стыхъ болгарскихъ и ꙗко въсехъ делѣна ꙗко битиѣ болгарская). Макар и останала като единствен труд на своя автор, достигнала при нас посредством редица преписи, тя притежава изключителна значимост, която нарежда автора ѝ сред най-видните представители, отстояващи българския дух и идентичност. За първи път споменът за осъществената народополезна дейност на Паисий Хилендарски се проявява в средата на XIX в. Именно тогава в отделни свои публикации Георги С. Раковски, Юрий Венелин и Васил Априлов обръщат внимание на написаната от него „История славяноболгарская“ и призовават същата да бъде четена и разпространявана. Отбелязвайки съдържанието ѝ, както и призова за събуждане на нацията, те посочват, че това е една от най-значимите български книги, създадена от нейния автор в Хилендарския манастир. Те определят Паисий за „духовен будител“. Починът им е споделен и подет от Марин Дринов. През 1871 г. той публикува обширна студия, озаглавена „Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му“. В нея се припомня животът на светогорския монах, като се акцентира върху значимостта на извършеното от него написване и последващо разпространение на първата българска история. С нея той поставя основите на „началото на едно закъсняло пробуждане“. Дринов го нарича „първият будител на заспалия български дух“. Годината на написване на историята той поставя като начало на нов етап от развитието на българския народ, на неговото Възраждане. [1, с. 24–25] Значимостта на делото на Паисий се подчертава и от Константин Иречек. В труда си „История на българите“, след като прави обширно

представяне на събитията от българската история през XVIII в. и характеристика на дейците, довели до промяна на мисленето на българското общество, той посочва Паисий не само за виден книжовник, но и за „родоначалник на българското национално движение“. [2, с. 554] Именно това определение се възприема и продължава да се повтаря от всички следващи изследователи на българската история в годините на османското владичество.

В първите години след Освобождението интересът към живота и значимостта на извършеното от Паисий се задълбочава. Все повече се акцентира върху важността на написаната от него история, както и влиянието, което тя оказва върху зараждащата се българска интелигенция. Първото обществено признание идва след публикуването на написаната от Иван Вазов „Епопея на забравените“, част от която са и стиховете, посветени на делото на Паисий. Вазовите думи, представени в неговата ода, стават част от формиращия се ореол, който народът приписва на „светогореца“. И неслучайно именно от този момент широко започва да се споделя онзи призив, който и до днес оставя траен отпечатък в народопсихологията на българина: „... *О, неразумни юроде! Поради что се срамиш да се наречии Болгарин?... Или не са имали Болгаре царство и господарство? Ти, Болгарино, не прелищайся, знай свой род и язык*“. Показателно е, че Вазов започва своята ода точно с тези паисиеви думи. А по този начин те придобиват и широка публичност, както и стават част от възприемането на смисъла за народополезна дейност, подтикване на българина към самочувствие и себепознание.

В началото на XX в. продължава насърчаването на усилията, положени за събиране на запазените налични старини, които да разкрият и представят миналото и величието на българската държава. Част от тях са и започналите нови проучвания върху делото на Паисий. Редица литературоведи и историци спират вниманието си както върху личността му, така и на езика, използван от него при написването на „История славяноболгарская“. Пръв Ал. Теодоров-Балан публикува поредица от изследвания в тази посока. Той доразвива тезата, изказана от М. Дринов, че Паисий е родоначалник на Българското възраждане и оставя трайна диря във формирането на новобългарската литература. Използването на смесица от говорим български език и черковнославянски се посочва като нов почин, поставен от него, личащ и при направените по-късно преписи. [3, с. 58] В периодичния печат излизат поредица от статии, посредством които делото на Паисий се представя като основополагащо и пример за национално самосъзнание. Това мнение частично се споделя и от литературния историк Боян Пенев, който в своята „История на българската литература“ отбелязва, че със своя труд Паисий

Хилендарски е успял да постигне „преврат в съзнанието на българите“. Също така с написаното от него той е способствал за формиране и насочване на „зараждащото се национално самосъзнание“. [4, 2003]

В първото десетилетие на XX в. в публичното пространство силен отзвук предизвикват и думите на големия български учен и общественик проф. Иван Шишманов. В своите изследвания, посветени на отделни моменти от българската история, той посочва хилендарския монах като една от най-значимите фигури в българската история. Написаната от него история се поставя в основата на процесите, започнали да пробуждат българското национално самосъзнание. Героичният подвиг, свързан с разпространението на ръкописа, също се определя като важно народополезно и уникално за времето си дело. [5, с. 1–18] Тези си размисли Шишманов споделя и по време на многобройните, провеждани се в различни читалища сказки. Те се явяват част от започналата държавна политика, насочена към утвърждаване на българския дух и самосъзнание, особено в тези земи, които са останали извън територията на българската държава. Като част от държавната политика в тази посока през 1914 г. Българската академия на науките инициира издаването на нов печатен вариант на „История славяноболгарская“.¹ Изданието е съпроводено от подробен увод и кратко описание на живота на Паисий, направен от Йордан Иванов, който прави и обработка за четивност на текста. Представено е и описание на първообраза на ръкописа, както и на последващите преписи. Поставени са и снимки на Хилендарския манастир. [6] Всичко това прави възможно информацията за първата българска история да влезе като част и от учебното съдържание. В учебниците по литература, както и по история името на Паисий Хилендарски се споменава наред с тези на останалите български дейци от периода на Възраждането. Това също се явява част от държавната политика, насочена към съхраняване и популяризиране на културното наследство на българския народ. Като продължение на тези действия, както и с цел почитане паметта на Паисий се инициира даването на неговото име като название на отделни селища. През 1934 г. пловдивското село Кочмаларе бива преименувано на Отец Паисиево. През същата година горнооряховското село Арнаутлии започва да се назовава Паисий. Няколко години по-късно – през 1942 г., след връщането на Южна Добруджа към България, дуловското село Доджалар получава името Паисиево. По същото време една от махалите на Доджалар се обособява като самостоятелно село с наименование: Малко Паисиево.²

В годините на последвалото национално крушение в резултат от Първата световна война сред голяма част от българската общественост и интелигенция името на Паисий започва да се възприема и посочва ка-

то пример за будителство, борба за национално достойнство и самочувствие. През лятото на 1927 г. се инициира създаването на нова обществена организация, различна от съществуващите до този момент, която приема отстояването на българските интереси като своя първостепенна цел. Основните задачи, които тя си поставя, са свързани с повдигане духа на българското население, останало извън пределите на Родината, както и защита на националните идеали. Не на последно място, запазване на изконните за българския народ добродетели. В устава, утвърден на 16 ноември с.г., бива записано, че следва да се работи активно за противодействие на всичко онова, което застрашава единството на нацията. Именно това стои в основата на избора на името на новата организация, която от първия ден на своето учредяване приема за свой патрон родоначалника на българското будителство Паисий Хилендарски и се назовава Всебългарски съюз „Отец Паисий“ (ВСОП). Показателно се явява и обстоятелството, че уставът на организацията започва с част от думите, изписани в „История славяноболгарская“, а именно: „Българино, знай своя род и своя език“. Макар и квалифицирана през годините като националистическа, дори с елементи и на фашизъм в нейната идеология, по същество в организацията членуват много от най-изтъкнатите български общественици, учени, духовници, политици и военни. Тук могат да се посочат имената на професорите Богдан Филлов, Борис Йоцов, Георги Константинов, Любомир Милетич, Анастас Иширков, Александър Теодоров-Балан, Стефан Баламезов, Асен Златаров, на поетесата Дора Габе, генералите Владимир Вазов и Иван Шкойнов, както и на Софийския митрополит Стефан. Дългогодишен председател е изтъкнатият юрист и общественик проф. Георги П. Генов. По същество ВСОП обединява в едно голяма част от интелектуалния елит на нацията през 20-те и 30-те години на XX в. Всички те следват завета на отец Паисий, като посочват, че е нужно активно да се поддържа националното самочувствие, както и българското самосъзнание сред сънародниците ни, останали след Първата световна война извън пределите на страната.³ През 1931 г. се създава и младежка секция към организацията, която приема името Всебългарски младежки съюз „Отец Паисий“. Целите и задачите на двете организации биват активно пропагандирани от страниците на започналото да излиза през 1928 г. сп. „Отец Паисий“ (1928–1943). Активно работят до разпускането им след 9 септември 1944 г. [7, 2017].

След 50-те години на XX в. интересът към делото и значимостта на Паисий Хилендарски се засилва. Предприемат се активни действия и за популяризирането му посредством продължаващите сказки и лектории. Започналите в предходните години проучвания също продължа-

ват. Годините на началото на Българското възраждане се определят с понятието „Паисиева епоха“. Опитите за създаването през това време на образци на новобългарската книжнина и просвета са част от научните търсения на големия български филолог проф. Боню Ангелов. Той публикува поредица от изследвания, които стават широко известни и от страниците на българския периодичен печат. Излизат и немалък брой научно-популярни статии, в които пред българското общество се представят отделни моменти от живота на Паисий и неговите съвременници, както и коментари върху части от техните произведения. [8, 2007] Публичен интерес предизвиква спорът за рожденото място на Паисий Хилендарски, както и мястото на неговата кончина. Припомнят се стари и се популяризират нови проучвания. Препечатват се статии, появили се на страниците на вестници и списания още от началото на XX в. В тях за евентуално родно място на Паисий се посочват няколко самоковски села – Доспей, Ралъово, Белово, Кралев дол. Обект на широка дискусия се превръща заключението, изказано още от проф. Йордан Иванов, който посочва за родно място Банско. При подготовката на изданието на Паисиевата история той осъществява поредица от проучвания, като изследва и кондиките на различни манастири, в т.ч. и на някои от атонските. И макар че изследванията на езика, ползван от Паисий, го определя като родом от Ралъово или Кралев дол, то становището за Банско надделява.⁴ Него застъпва и църковният историк акад. Иван Снегаров, който също отделя немалко внимание върху изследването на въпроса. [9, 1962, с. 413–434]

Нов етап в проучванията върху делото на Паисий започва от 60-те години на XX в. През 1962 г., когато се навършват 200 години от написването на „История славяноболгарская“, се провеждат поредица от научни симпозиуми и конференции. Основните проучвания намират изразение в публикуван специален сборник на БАН, в който въпросите около личността на Паисий Хилендарски получават публичност и подчертано привличат широко внимание. Постепенно в обществените представи Банско се налага и остава като основно място, което претендира да бъде родното място на Паисий Хилендарски. Самият той отново е обявен за родоначалник на Българското възраждане и първия български народен будител.⁵ През същата година, на 26 юни, Светият синод на Българската православна църква отдава дължимото на своя служител и го канонизира за светец. Определя се и дата за неговото почитане, която е фиксирана на 19 юни. Изписва се негово житие, както и се определя каноничен начин за неговото изографисване. Това става със специално решение, което е оповестено широко и публикувано на страниците на „Църковен вестник“.⁶ Продължават и проучванията, като съ-

щите се групират в няколко посоки: 1. Св. отец йеромонах Паисий Хилендарски като духовник, манастирски брат и таксидиот; 2. Паисий Хилендарски като родоначалник на Българското възраждане и националноосвободителната идеология; 3. Паисий Хилендарски като родоначалник на романтичното направление в българската историография; 4. Паисиевите топоси в съвременната културна среда. [10]

За почитане паметта на личността на св. о. Паисий Хилендарски в днешния ден се възприемат различни подходи. Всички те са свързани и с възприетите и институционализирани в подобни случаи традиции. *Първо*, това са наименованията на селища, улици и различни публични пространства. Всички те са и своеобразна част от наложената културна памет на българския народ. Наименованието на обекти с национална значимост е в прерогативите на президентската институция. За целта е сформирана и специална комисия, която да разглежда направените предложения. Освен няколкото посочени вече селища, през последните години не са подегани инициативи за даване името на Паисий Хилендарски на обект – селище или такъв, който да има национален характер. В същото време редица улици, площади и публични пространства в населените места носят неговото име. Това се осъществява с акт на съответния местен общински съвет. *Второ*, значителен брой образователни и културни институции също носят името Паисий Хилендарски. Тук можем да посочим 52 средни общински и държавни училища в страната, 2 български училища в чужбина (в Атина и в Париж), 1 висше учебно заведение и академично издателство към него (в Пловдив), 1 градска библиотека (в Асеновград). Паисий е патрон и на 135 читалища в цялата страна. Отчитайки и обстоятелството на осъществената през 1962 г. негова канонизация, четири православни храма в страната (в София, Стара Загора, Русе и Шумен) и една Българска православна църковна община в чужбина (в Стокхолм, Швеция) също носят името на св. преподобни Паисий Хилендарски.⁷ *Трето* – част от държавната символика и протокол. През 1999 г. образът на Паисий е избран да бъде поставен на националната парична единица – банкнота от 2 лв., а през 2015 г. и на гърба на монета от 2 лв. От 2000 г. във връзка с отбелязването на 1 ноември като Ден на народния будител е учредена държавна награда, която се връчва на български творци и изпълнители на произведения, свързани с българската история и традиции, както и с безспорен принос към българската национална култура и идентичност. Наградата е ежегодна и носи името „Св. Паисий Хилендарски“. *Четвърто* – изработване на паметни знаци. Към момента има издигнати 19 паметника – скулптурни и монументални композиции, барелефи, бюстове и паметни плочи. Първият паметник е открит още през 1926 г. във Варна. Следват

го тези в Пловдив (1930 г.) и във Варна (1932 г.). Внушителен и открояващ се е мемориалният комплекс, изграден през 1976 г. в Банско. Като най-запомнящ се и най-разпознаваем остава паметникът, издигнат в централната част на София, построен през 1976 г. *Пето* – живописни платна. Паисий Хилендарски е изобразяван и от много български художници. За съжаление, няма останал образ, който да даде оригиналната визия на хилендарския монах. По подобие на словесното описание на Вазов, и тук образът е пресъздаден посредством разбирането на различните автори. Като най-запомнящи, оставили в народните представи образа на Паисий, са портретите: първият, нарисуван през 1898 г. от Иван Мърквичка, и най-разпознаваемият и популярен, нарисуван през 1955 г. от Кою Денчев „Отец Паисий пише История славянобългарска“. Именно те и днес са неделима част от публичния образ на Паисий в народностната представа. На следващо място е нужно да се добавят и стенописите, поставени на вътрешни и външни фасади на сгради във Варна, Кърджали и Стряма. Важно е да се посочат и пощенските марки, носещи облика на хилендарския монах. Последната от тях е валидирана през 2022 г. във връзка с отбелязване на 300 години от рождението на Паисий Хилендарски. *Шесто* – юбилейни изложби, филми и представяния. Във връзка с юбилейни годишнини от рождението на Паисий или написването на неговата История са организирани чествания, които са се изразявали в конференции, симпозиуми, филми, изложби и пр. Най-голямо национално честване е направено през 1962 г. Във връзка с отбелязването на 250 години от делото на Паисий през 2008 г. е приета национална програма. Подготвени са мащабни научни конференции, изложби, юбилейни издания. Програмата започва с издаването на специален каталог, който е озаглавен „250 години История славянобългарска“. През същата година, на 18 ноември, е открита и реставрираната килия на отец Паисий в Хилендарския манастир, Атон. В рамките на честванията през 2012 г. се подготвя и национална конференция с участието на студенти и техните преподаватели, инициентирана от Университета по библиотекознание и информационни технологии в София. В резултат на това е публикуван и сборник с доклади, в който се разглеждат различни проблеми, свързани с изследването на възрожденската епоха, стила на писане на Паисий, както и значимостта на неговото дело.⁸

Заклучение

Личността и делото на св. о. Паисий Хилендарски и до днес остават един от най-значимите моменти, които предизвикват подчертания интерес както на учените, така и на широката общественост. Енигма-

тичността в образа на светогорския монах фокусира и провокира вниманието на българската нация. Неслучайно той е поставен и като родоначалник на Българското възраждане и оглавява списъка на онези будители, които са дали нужния тласък на българския народ, подтикнали са го към образование, култура, спомен за миналото, поглед в бъдещето и просперитет. През годините са осъществени различни проучвания. Основно те са фокусирани върху сътворената през 1762 г. „История славяноболгарская“, което е и разбираемо. В памет на този родолюбив българин са издигнати паметници, написани са книги, неговото име е патрон на институции, свързани с културния, образователен и обществен живот на българина. Откритата през 2008 г. национална изложба, която представя запазените и проучени до момента 24 оригинални преписа, както и преработки на неговия труд, първите от които са от края на XVIII в., както и източниците, които са ползвани при написването му, са ценен източник и за бъдещи проучватели на тематиката. Откъслечните данни не спират, а напротив – провокират изследователския интерес, който продължава и до днес. Тук е нужно да се отбележи, че оригиналният ръкопис, както и няколко известни по-късни негови преписа са едни от най-ценните български писмени паметници, които са запазени и до днес. В определени моменти обаче липсата на достатъчно извори води и до някои форми на неправдоподобно представяне и дори до изкривяване на обществените представи за личността на Паисий Хилендарски.⁹ Името му често е използвано в различен контекст, но винаги в обсега на преклонение към неговото дело. Думите му неизменно се използват с цел повдигане на националното самочувствие и припомняне на българския корен и произход. Въпреки подчертаното внимание, което е отдадено на личността му, впечатление прави малкият брой паметни знаци от различно естество, които да напомнят на поколенията за този изключителен българин, останал в историята ни като един от най-важните национални идеали и хора, достойни за последване и подражание. Всичко това показва, че мястото, което Паисий Хилендарски заема в народната памет, е нужно и днес да се припомня, а неговият завет да се препредава на поколенията.

БЕЛЕЖКИ

¹ Първото печатно пълно българско издание на „Историята“ е подготвено от Моско Москов и излиза в Търново през 1893 г. За дълго време обаче то остава сравнително непознато на широката общественост.

² В края на 1955 г. с. Малко Паисиево е заличено като самостоятелно селище и е присъединено като квартал към с. Паисиево.

³ ЦДА, ф. 710К, оп. 2, а.е. 3.

⁴ Зора, бр. 5596, София, 20.02.1938 г., с. 12; сп. Родна реч. год. V, кн. 5, 1932, с. 204.

⁵ Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от „История славянобългарска“. Под редакцията на Д. Косев, Ал. Бурмов и Хр. Христов. София, 1962.

⁶ Протокол от тържественото заседание на Светия синод на Българската православна църква по повод канонизирането на Преподобния наш Отец Паисий Хилендарски и Български. – Църковен вестник, 1962, бр. 45–46, с. 5; За житието и изографисването на св. преподобни Паисий Хилендарски вж. https://mitropolia-sofia.org/index.php/biblioteka/bgsvetii/83-4/1642-0619_paisii.

⁷ Велев, В., Й. Христосков. Свети преподобни Паисий Хилендарски и отбелязване на името му. – В: Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ (София), Т. VIII, 2013, с. 502–509.

⁸ Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии: Т. I / Отг. ред. С. Денчев – Т. VIII [Осма] VIII Студентска научна конференция; Изд. е посветено на: 250-год. от създаването през 1762 г. от св. о. Паисий Хилендарски на „История славяноболгарская...“; 200-год. от смъртта на св. епископ Софроний Врачански и 60-год. на ректора на Унив. по библиотекознание и информ. технол. проф. д.ик.н. С. Денчев. София: За буквите – О писменехъ, 2013. 672 с.: с ил.; табл.

⁹ По-подробно въпросът е представен в проучване, направено от В. Трендафилов. Паисий – не конструктор, а конструкт на Възраждането.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

[1] Drinov, M. Otets Paisiy, negovoto vreme, negovata istoria i uchenitsi. – Periodicheskoto spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo: God. 1, kn. 4 (1871), s. 3–25 // <http://digilib.nalis.bg/>.

[Дринов, М. Отец Паисий, неговото време, неговата история и ученици. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество: Год. 1, кн. 4 (1871), с. 3–25 // <http://digilib.nalis.bg/>.]

[2] Irechek, K. Istoria na balgarite s popravki i dobavki ot samia avtor. Pod redaktsiyata na prof. Petar Hr. Petrov. Sofia, 1978. // <http://www.promacedonia.org/ki/index.html>.

[Иречек, К. История на българите с поправки и добавки от самия автор. Под редакцията на проф. Петър Хр. Петров. София, 1978. // <http://www.promacedonia.org/ki/index.html>.]

[3] Teodorov-Balan, Al. Balgarska literatura. Kratak istoricheski pregled za srednite uchilishta. Plovdiv, 1907.

[Теодоров-Балан, Ал. Българска литература. Кратък исторически преглед за средните училища. Пловдив, 1907.]

[4] Penev, B. Obshti belezhki za nachaloto na literaturata i Vazrazhdaneto. – V: Istoria na novata balgarskata literatura (lektsii v 4 toma). T. 1: Nachalo na Balgarskoto vazrazhdane. Balgarskata literatura prez XVII i XVIII vek, 2003. // <https://liternet.bg/publish5/bpenev/istoria/1/1.htm>.

- [Пенев, Б. Общи бележки за началото на литературата и Възраждането. – В: История на новата българската литература (лекции в 4 тома). Т. 1: Начало на Българското възраждане. Българската литература през XVII и XVIII век, 2003. // <https://litenet.bg/publish5/bpenev/istoria/1/1.htm>.]
- [5] **Shishmanov**, I. Paisiy i negovata epoha. Misli varhu genezisa na novobalgarskoto vazrazhdane. – Spisanie na BAN. Klon istoriko-filologichen i filosofsko-obshtestven, VIII, 1914, s. 1–18 // <http://digilib.nalis.bg/>.
- [Шишманов, И. Паисий и неговата епоха. Мисли върху генезиса на новобългарското възраждане. – Списание на БАН. Клон историко-филологичен и философско-обществен, VIII, 1914, с. 1–18 // <http://digilib.nalis.bg/>.]
- [6] **Ivanov**, Y. i dr. Istoriya slavnobolgarskaya, sobrana i narezhdена Paisiema Ieromonahoma va lsto 1762. Sofia, Balgarska akademija na naukite, 1914. // https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Paisii_Hilendarski_Istoriya_Slavyanobolgarskaya_red_Y_Ivanov_BAN_1914.pdf.
- [Иванов, Й. и др. История славнобългарская, собрана и нареждена Паисиемъ Иеромонахомъ въ лѣто 1762. София, Българска академия на науките, 1914. // https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Paisii_Hilendarski_Istoriya_Slavyanobolgarskaya_red_Y_Ivanov_BAN_1914.pdf.]
- [7] **Marinova**, V. Spisanie „Otets Paisiy“ 1928–1943 i Vsebalgarskiyat sayuz „Otets Paisiy“. – Spisanie „Otets Paisiy“ 1928–1943. Varna, 2017. // <https://litenet.bg/publish31/velichka-marinova/otec-paisii/content.htm>.
- [Маринова, В. Списание „Отец Паисий“ 1928–1943 и Всебългарският съюз „Отец Паисий“. – Списание „Отец Паисий“ 1928–1943. Варна, 2017. // <https://litenet.bg/publish31/velichka-marinova/otec-paisii/content.htm>.]
- [8] **Miltenova**, A. Nauchnoto delo na Bonyu St. Angelov. – V: Slovo i vyara. Mezhdunarodna nauchna konferentsia: 90-godini ot rozhdenieto na prof. Bonyu St. Angelov, 18–19 oktomvri 2004 g., Stara Zagora. Veliko Tarnovo, 2007, s. 13–19.
- [Милтенова, А. Научното дело на Боню Ст. Ангелов. – В: Слово и вяра. Международна научна конференция: 90-години от рождението на проф. Боню Ст. Ангелов, 18–19 октомври 2004 г., Стара Загора. Велико Търново, 2007, с. 13–19.]
- [9] **Snegarov**, I. Za rodnoto myasto na Paisiy Hilendarski. – V: Paisiy Hilendarski i negovata epoha (1762–1962). Sbornik ot izsledvania po sluchay 200-godishninata ot Istoria slavyanobalgarska. Pod redaktsiyata na D. Kosev, Al. Burmov i Hr. Hristov. Sofia, 1962, s. 413–434.
- [Снегаров, И. За родното място на Паисий Хилендарски. – В: Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от История славянобългарска. Под редакцията на Д. Косев, Ал. Бурмов и Хр. Христов. София, 1962, с. 413–434.]
- [10] **Boneva**, V. Paisiy Hilendarski v Balgarskoto vazrazhdane. – Makedonski pregled, god. XXXIV, 2011, № 3, s. 31–50.
- [Бонева, В. Паисий Хилендарски в Българското възраждане. – Македонски преглед, год. XXXIV, 2011, № 3, с. 31–50.]

SAINT PAISI HILENDARSKI IN THE CULTURAL AND INSTITUTIONAL MEMORY OF THE BULGARIAN PEOPLE

***Abstract:** Honoring the memory of people who left a lasting mark on history and formed part of our folk psychology is traditional. It has different dimensions of its own – both from a purely religious and from a secular origin. Often, the personality and work of these people are the subject of many studies. The external expression of respect finds its expression in the organization of a series of conferences, symposia, exhibitions, as well as in the making of films. Placing monuments and commemorative plaques is also a tradition. Also, naming public spaces, institutions, etc. In the context of this, Paisiy Hilendarski focused on himself the attention of generations of Bulgarians. His "History of Slavonic Bulgarians" lays the foundation of Bulgarian historiography, as well as of a whole subsequent direction in it. His activity as a taxidermist also contributed to its spreading and reaching different parts of the Bulgarian land. All this gives grounds for him to occupy the place of the progenitor of the awakening in the memory of our people. Also, he remains one of the brightest and at the same time enigmatic personalities from Bulgarian history. In the present study, individual moments related to the popularization of his work and its inclusion in the cultural and institutional memory of the Bulgarian people are traced.*

***Keywords:** Paisi Hilendarski, cultural memory, topos, institutional memory*

Assoc. Prof. Ventzislav Velev, PhD
University of Library Science and Information Technologies
E-mail: v.velev@unibit.bg

9 786191 855766